

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original article

ความพร้อมของชุมชนในการเข้าสู่สังคมสูงอายุ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

จักรกฤษณ์ วัชรภูวกร วท.ด. (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร)*

วรภรณ์ บุญเชียง ส.ด. (พฤติกรรมศาสตร์และสุขศึกษา)*

อักษร ทองประชุม Ph.D. (International Health)*

กฤตธีรา เพียรรักษการ พย.ม. (การพยาบาลอาชีวอนามัย)**

สุสดี มงคล พย.บ., ป. การพยาบาลเวชปฏิบัติทั่วไป (การรักษาโรคเบื้องต้น)***

ยุพา ชาญวิกรัย วท.ม. (อาหารและโภชนาการเพื่อการพัฒนา)****

* คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

** คณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค มหาวิทยาลัยพายัพ

*** ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

**** คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยพะเยา

วันรับ:	10 ส.ค. 2561
วันแก้ไข:	14 พ.ย. 2561
วันตอบรับ:	4 ธ.ค. 2561

บทคัดย่อ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมของชุมชนตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ในการเข้าสู่สังคมสูงอายุ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสนทนากลุ่มในผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยผู้บริหารเทศบาล ผู้บริหารศูนย์สุขภาพชุมชน ผู้สูงอายุ ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนรวม 48 คน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงอายุในทุกด้าน เริ่มตั้งแต่นายกเทศมนตรีที่มีวิสัยทัศน์และให้ความสำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุในระดับสูง ส่งผลให้มีการจัดระบบองค์กรให้สอดคล้องกับการทำงาน มีบุคลากรและหน่วยงานเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ เทศบาลทำงานร่วมกับศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอยได้อย่างกลมกลืน มีการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็น เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วยศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย มีนโยบายในการดำเนินงานด้านสุขภาพโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและใช้แนวคิดสร้างนำซ่อม อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้สามารถคิด วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพได้ ผู้สูงอายุมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการสอดประสานและทำงานด้านผู้สูงอายุร่วมกันระหว่าง 3 ภาคีหลัก คือ เทศบาลตำบลเชิงดอย ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย และประชาชนในพื้นที่ ตามแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ก่อให้เกิดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์และรองรับการเป็นสังคมสูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นผลให้พื้นที่ตำบลเชิงดอยได้รับการยกย่องให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นสถานที่ศึกษาดูงานด้านการจัดการผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นถึงความพร้อมของชุมชนสู่การเป็นสังคมสูงอายุ สามารถสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ชุมชน, ความพร้อม, สังคมสูงอายุ

บทนำ

จากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ⁽¹⁾ พบว่าประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุในระดับที่สูงมาก โดยในปี 2537 มีจำนวนผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.4, 10.7, 12.2, 14.9, 16.0 และ 16.9 ในปี พ.ศ. 2545, 2550, 2554, 2557, 2558 และ 2559 ตามลำดับ ซึ่งทำให้ประเทศไทยกลายเป็นสังคมสูงอายุ (aging society) และจากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ⁽²⁾ โครงสร้างประชากรในประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ “สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์” (aged society) ในปีพ.ศ. 2564 โดยอัตราประชากรสูงอายุจะเท่ากับร้อยละ 20.0 ของประชากรทั้งหมดและภายในปี 2574 ประชากรสูงวัยจะเพิ่มเป็นร้อยละ 28.0 เรียกได้ว่าเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (super aged society) การเพิ่มจำนวนและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุส่งผลกระทบต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรของประเทศในหลายมิติ หากไม่มีการเตรียมความพร้อมและวางแผนไว้รองรับอาจจะส่งผลต่อการดูแลผู้สูงอายุในอนาคต ประเด็นที่เห็นได้ชัดคือการจัดสรรทรัพยากรเพื่อผู้สูงอายุของประเทศจะเพิ่มขึ้น การพึ่งพิงสมาชิกในครอบครัวที่สูงขึ้น อันเนื่องมาจากภาวะถดถอยทางกายภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาวได้ การเข้าสู่สังคมสูงอายุจึงเป็นความท้าทายสำหรับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การวางแผนรับมือปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจมากในปัจจุบัน⁽³⁾

สถานการณ์ผู้สูงอายุและการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทยแสดงให้เห็นว่าองค์กรทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีแผนงาน นโยบาย และมาตรการต่างๆ เพื่อรองรับกับสถานการณ์ผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมไทยจะต้องเตรียมความพร้อมใน

เรื่องการจัดการระบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยใช้ฐานชุมชนเป็นหลักรวมไปถึงการส่งเสริมบทบาทครอบครัวและชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุอย่างเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายและภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานบริการทางสุขภาพ องค์กรชุมชน องค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ดูแล ครอบครัว ตัวผู้ป่วยและสมาชิกในชุมชน โดยมีองค์กรภาครัฐทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนทรัพยากรในการทำงาน และส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นมาตรการช่วยเหลือเพื่อให้ชุมชนและครอบครัวดูแลและช่วยเหลือผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี รองรับผลกระทบที่จะมาพร้อมกับสังคมสูงอายุในอนาคตต่อไป⁽⁴⁾

ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นชุมชนที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตามเกณฑ์ที่องค์การอนามัยโลกกำหนดคือในพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุทั้งสิ้น 1,945 คน คิดเป็นร้อยละ 26.3 ซึ่งมากกว่าร้อยละ 10.0 ของประชากรทั้งหมด (7,396 คน) และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นทุกปี ในด้านสุขภาพของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่ป่วยด้วยโรคเรื้อรัง 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคอัมพฤกษ์/อัมพาต และโรคไต ในขณะที่เดียวกันยังพบผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคทางจิตเวช ได้แก่ โรคจิต โรคประสาทนอนไม่หลับ โรคซึมเศร้า นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุในพื้นที่อยู่ในภาวะติดบ้านร้อยละ 1.9 และภาวะติดเตียงร้อยละ 0.77⁽⁵⁾ ในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้นประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 51.0 และ 14.0 ตามลำดับ รายได้เฉลี่ยของประชากรในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลเชิงดอยมีทั้งที่ยังคงประกอบอาชีพ เช่น ทำเกษตรกรรม ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ประกอบอาชีพแล้ว และผู้สูงอายุทุกรายมีรายได้จากเบี้ยช่วยเหลือค่าครองชีพผู้สูงอายุจากรัฐบาลผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น⁽⁶⁾ ในด้านความร่วมมือของชุมชน

พบว่าพื้นที่ตำบลเชิงดอย มีความพร้อมด้านความร่วมมือของหน่วยงานระดับท้องถิ่น ที่เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีการกำหนดให้เป็นประเด็นการพัฒนาสำคัญตามแผนพัฒนาท้องถิ่น ที่สำคัญคือชุมชนพร้อมให้ความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาวิจัยอย่างเต็มที่ เพื่อหวังให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ลดภาระการรักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายทั้งระดับครัวเรือนและระดับชุมชนที่ไม่จำเป็น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป

แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจะมีการดำเนินงานต่าง ๆ ในพื้นที่และมีการรายงานผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่เป็นการรายงานข้อมูลทั่วไปในภาพกว้าง ยังไม่ได้มีการรายงานที่ชี้เฉพาะให้เห็นถึงความพร้อมและบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมของชุมชนในการเข้าสู่สังคมสูงอายุในพื้นที่ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ใน 3 มิติหลัก คือ (1) ความพร้อมในมิติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) ความพร้อมในมิติของหน่วยงานด้านสาธารณสุข และ (3) ความพร้อมในมิติของผู้สูงอายุ ครอบครัว และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 มิตินี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนสามารถขับเคลื่อนไปได้จนประสบความสำเร็จ หากทั้ง 3 องค์ประกอบ มีความพร้อมหรือถูกเตรียมความพร้อมในระดับที่เหมาะสม ย่อมจะทำให้กระบวนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุบรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ โดยผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะสามารถนำไปใช้เพื่อประกอบการวางแผนและพัฒนาด้านการจัดการผู้สูงอายุในชุมชน ของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดัดแปลงมาจาก กรอบแนวคิด self-management support ของ Wagner EH⁽⁷⁾ ที่กล่าวว่าองค์ประกอบของการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี ประกอบด้วย (1) แหล่งประโยชน์หรือทรัพยากรในชุมชน ได้แก่ องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากรและเกี่ยวข้องกับนโยบายของชุมชน (2) ผู้สูงอายุและครอบครัว ซึ่งมีส่วนร่วมในการดูแลและตัดสินใจในกระบวนการดูแลรักษา และ (3) หน่วยงานด้านสาธารณสุขซึ่งรับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการดูแลระบบสุขภาพและพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำไปใช้วางแผนในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

ประชากรที่ศึกษา เป็นประชากรกลุ่มหลักที่เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ผู้บริหารเทศบาลหรือผู้แทนที่รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุขและผู้สูงอายุจำนวน 2 คน หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอยและหัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลดอยสะเก็ดจำนวน 2 คน ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนันจำนวน 1 คน ผู้ใหญ่บ้านจาก 13 หมู่บ้านจำนวน 13 คน ผู้สูงอายุจำนวน 1,945 คน ผู้ดูแลผู้สูงอายุจำนวน 1,945 คน และอาสาสมัครสาธารณสุขจำนวน 195 คน รวมประชากรทั้งสิ้นจำนวน 4,103 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด จำนวน 48 คน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดคุณสมบัติคือ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงของเทศบาลหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งดูแลรับผิดชอบงานด้านการสาธารณสุขและผู้สูงอายุในพื้นที่ ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเชิงดอยหรือผู้แทนที่รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุขและผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลเชิงดอย จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 บุคลากรของหน่วยงานด้านสาธารณสุข กำหนดคุณสมบัติคือ เป็นหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล

เชิงดอย และหัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาล ดอยสะเก็ด ประกอบด้วย หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล เชิงดอยและหัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาล ดอยสะเก็ด จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้สูงอายุ ครอบครัว และประชาชนในพื้นที่ แบ่งออกเป็น

ผู้สูงอายุและผู้ดูแล กำหนดคุณสมบัติคือ เป็นผู้สูงอายุ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและผู้ดูแลที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูง-อายุที่บ้านโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุ ในพื้นที่ ตำบลเชิงดอย จำนวน 20 คน

ผู้นำชุมชน กำหนดคุณสมบัติคือ เป็นผู้ดำรงตำแหน่ง กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่มาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ประกอบด้วย กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ตำบลเชิงดอย จำนวน 14 คน

อาสาสมัครสาธารณสุข กำหนดคุณสมบัติคือ เป็น อาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ตำบลเชิงดอย มาแล้วไม่-น้อยกว่า 6 เดือน และผ่านการฝึกอบรมตามโครงการ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุอย่างน้อย 1 ครั้ง ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจาก การทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม ตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และจำนวนสมาชิกใน ครอบครัว โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านตรวจสอบ ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (index of item objective congruence: IOC) ได้ค่าอยู่ระหว่าง 0.8 – 1.0 และหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดย ทดสอบในกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 30 คน ใช้ Cronbach's alpha coefficient ได้ค่าความเชื่อมั่นรวมเท่ากับ 0.81

ส่วนที่ 2 เป็นแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดย

เนื้อหาครอบคลุมประเด็นดังนี้ การรับรู้ปัญหาสุขภาพของ ผู้สูงอายุ บทบาทการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ บทบาทการ ดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแล ปัญหาอุปสรรคและความต้องการ ในการดูแลผู้สูงอายุ การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข ความต้องการการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แหล่งประโยชน์ ต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรในชุมชน บทบาท หน้าที่ กระบวนการและผลการดำเนินงานในการ ดูแลผู้สูงอายุของเทศบาลและศูนย์สุขภาพชุมชน และให้ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านตรวจสอบความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8 – 1.0

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดย ให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปก่อนดำเนิน การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้นำในการสนทนา กลุ่ม ระหว่างกระบวนการสนทนามีการบันทึกเสียงและ ภาพ มีผู้จัดบันทึก และผู้ช่วยดำเนินการสนทนากลุ่ม ก่อน ทำการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยแนะนำวิธีการสนทนากลุ่มให้ กลุ่มตัวอย่างเข้าใจ และดำเนินการสนทนากลุ่มโดยใช้ เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ณ ห้องประชุมศูนย์สุขภาพชุมชน ตำบลเชิงดอย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติ พรรณนา ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้แก่ ประเด็นที่ได้จาก การสนทนากลุ่ม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) และวิเคราะห์สรุปประเด็น (thematically anal- ysis) และนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของ การศึกษา ตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของ ข้อมูลโดยการทวนสอบข้อมูลกับแหล่งข้อมูล ทั้งราย บุคคลและรายกลุ่ม

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่างและข้อพิจารณาด้าน จริยธรรม

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัย ในมนุษย์ การตัดสินใจเข้าร่วมการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง เป็นไปโดยสมัครใจ ผู้วิจัยเก็บรักษาข้อมูลของกลุ่ม

ตัวอย่างเป็นความลับ และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (CMUREC No.61/010)

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้แทนนายกเทศมนตรีตำบลเชิงดอย เป็นนักวิชาการสาธารณสุขซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่มาแล้วมากกว่า 2 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 2 คน หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอยและหัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพโรงพยาบาลดอยสะเก็ด รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุขและสุขภาพผู้สูงอายุมาแล้วมากกว่า 5 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 2 คน กำนันและผู้ใหญ่บ้านจำนวน 14 คน ปฏิบัติหน้าที่มาแล้วมากกว่า 1 ปี ผู้สูงอายุจำนวน 10 คน เป็นเพศชาย 5 คน และ หญิง 5 คน อายุเฉลี่ย 66 ปี และอาศัยในพื้นที่ตำบลเชิงดอยมาแล้วมากกว่า 10 ปี ผู้ดูแลผู้สูงอายุจำนวน 10 คน เป็นเพศชาย 3 คน และ หญิง 7 คน อายุเฉลี่ย 51 ปี และทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุในบ้านเดียวกัน มีสถานะเป็นบุตร 6 คน คู่สมรส 3 คน และ พี่น้อง 1 คน อาสาสมัครสาธารณสุขจำนวน 10 คน เป็นเพศชาย 2 คน และ หญิง 8 คน อายุเฉลี่ย 48 ปี ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขมาแล้ว เฉลี่ย 2.7 ปี และทุกคนทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุประจำตำบล

2. ทูทางสังคมของพื้นที่ตำบลเชิงดอย

ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีทูทางสังคมที่เข้มแข็งหลายประการ ได้แก่ มีผู้นำชุมชนทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพ เช่น นักการเมืองท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เกษียณอายุราชการ ที่มีความพร้อมและมีจิตอาสาในหลายอาชีพ มีกลุ่มอาสาสมัครและกลุ่มจิตอาสา ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มเงินออม กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มสร้างรายได้ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษและเกษตรอินทรีย์

นอกจากนี้ยังมีชมรมที่ตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะหลายชมรม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และชุมชนยังเป็นพื้นที่ที่มีนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิชาการต่างๆ เข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยทูทางสังคมที่กล่าวมานี้ส่งผลดีต่อตัวผู้สูงอายุและความเป็นสังคมสูงอายุ กล่าวคือ ทูทางสังคมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการรวมกลุ่มทางสังคมในการทำกิจกรรมหลายประเภท เช่น กิจกรรมในลักษณะการเสริมสร้างสุขภาพ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การยกระดับฐานะและเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนรวมถึงผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรม อันเป็นผลให้ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนด้านการดำรงชีวิตและการช่วยเหลือดูแลอย่างครอบคลุมทุกมิติและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้สูงอายุยังได้แสดงบทบาทที่แตกต่างกันไปในระหว่างที่เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มทางสังคมที่ได้กล่าวมา ทำให้เกิดความรู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่คิดว่าตนเองเป็นภาระของสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าตำบลเชิงดอยมีทูทางสังคมที่เข้มแข็งและมีศักยภาพ พร้อมทั้งจะขับเคลื่อนชุมชนและรองรับการเป็นสังคมสูงอายุได้เป็นอย่างดี

3. ความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลักคือความพร้อมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ ความพร้อมด้านระบบบริหารและบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษา ดังนี้

3.1 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในที่นี้ความพร้อมพิจารณาจากการที่ผู้บริหารมีวุฒิภาวะทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและประสบการณ์ ตลอดจนมีความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จได้ ผลการศึกษาพบว่า นายกเทศมนตรีตำบลเชิงดอย ให้ความสำคัญและมีเจตคติที่ดีต่องานด้านการแพทย์และการสาธารณสุขของชุมชน มีการวางกรอบการทำงานด้าน

สุขภาพโดยแบ่งออกเป็นงานด้านการควบคุมและป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสุขภาพ และการรักษาพยาบาล ในด้านของผู้สูงอายุพบว่า นายกเทศมนตรีมีนโยบายการจัดบริการสุขภาพผู้สูงอายุเชิงรุก ซึ่งเน้นที่จะให้ผู้สูงอายุ ครอบครัว รวมถึงประชาชนทุกคนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการส่งเสริมสุขภาพของตนเองและชุมชน และดึงเอากลุ่มพลังประชาชนที่ถือว่าเป็นทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีคุณค่า เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข ให้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ นอกจากนั้นผู้บริหารเองได้ทำตนเป็นแบบอย่างและเป็นต้นแบบในการดูแลสุขภาพ อีกทั้งยังแสดงความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่และให้ความสำคัญต่อสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นเทคนิคในการสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติ และทำให้ผู้ปฏิบัติงานรวมถึงประชาชนในชุมชนเกิดความมั่นใจและพร้อมที่จะร่วมดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุต่อไป

3.2 ความพร้อมด้านระบบบริหารและบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลตำบลเชิงดอยมีแนวทางของการสร้างระบบการบริหารและจัดการที่ดี โดยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี ระบบการบริหารงานคลัง ซึ่งมีการติดตามประเมินผลให้เป็นไปตามระเบียบและข้อกำหนด มีนโยบายการบริหารที่เน้นความโปร่งใสและธรรมาภิบาลพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชน และสร้างการรับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องและทั่วถึง เช่น จัดให้มีระบบการแจ้งข่าวสารผ่านเสียงตามสายของชุมชน ที่กำกับดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน อย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ในตำบล มีการจัดประชุมผู้นำและแกนนำชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อรับทราบข้อมูลที่สำคัญและนำไปเผยแพร่ต่อยังสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้เทศบาลยังให้ความสำคัญในการพัฒนาทักษะและศักยภาพของบุคลากร โดยให้บุคลากรได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาตามบทบาทหน้าที่ โดยเฉพาะในด้านการดูแลสุขภาพและผู้สูงอายุ เทศบาลได้กำหนดให้มีบุคลากรด้านการ

แพทย์และการสาธารณสุขที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญปฏิบัติงานในกองสาธารณสุข ทำหน้าที่ในด้านการดูแลสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัยและผู้สูงอายุในชุมชน เชื่อมโยงการทำงานกับศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย และโรงพยาบาลดอยสะเก็ด อีกทั้งมีบทบาทในการดำเนินงานของกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลเชิงดอย โดยบริหารจัดการกองทุนในรูปของคณะกรรมการที่มีสมาชิกมาจากบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และมีการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพในทุกกลุ่มวัยรวมถึงผู้สูงอายุด้วย

ในแง่ของโครงสร้างองค์กรที่เอื้อต่อการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ พบว่าเทศบาลตำบลเชิงดอยมีการจัดระบบส่วนงานภายในเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุข ซึ่งมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุโดยเฉพาะ มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ด้านผู้สูงอายุอย่างแท้จริง เข้าใจในบริบท ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ จึงเป็นที่มาของการดำเนินโครงการและกิจกรรมด้านการเตรียมความพร้อม และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในตำบลเชิงดอยอย่างเป็นรูปธรรมจำนวนมาก เช่น โครงการโรงเรียนชราบาลวุฒิวิทยาลัย ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โครงการอู่สอนหลานอาหารสุขภาพ โครงการชราบาลเกม โครงการธรรมาคารความดี โครงการเพื่อนเยี่ยมเพื่อน โครงการธรรมะสัญจรโครงการสภามุมปัญญาแก้ไขปัญหาท้องถิ่น โครงการครอบครัวคุณภาพนำสังคมไทยเข้มแข็ง โครงการพาลูกจูงหลานเข้าวัด กิจกรรมรดน้ำดำหัวขอพรผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ โครงการรถกู้ชีพกู้ภัยบริการเหตุฉุกเฉิน โครงการรถรับส่งผู้ป่วยไปโรงพยาบาล และโครงการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพเทศบาลตำบลเชิงดอย เป็นต้น ซึ่งเทศบาลได้มีการประเมินความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการต่อโครงการเหล่านี้ พบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงและมีความต้องการให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าโครงการที่เทศบาลดำเนินการประสบความสำเร็จ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้เป็น

อย่างดี และนอกจากนั้นพื้นที่ตำบลเชิงดอยยังได้รับการยกย่องให้เป็นชุมชนต้นแบบและเป็นสถานที่ศึกษาดูงานด้านการส่งเสริมสุขภาพชุมชนและการจัดการด้านผู้สูงอายุ ซึ่งนับเป็นอีกเครื่องชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

4. ความพร้อมของหน่วยงานด้านสาธารณสุข

ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย ขึ้นตรงกับกลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลดอยสะเก็ด เป็นหน่วยงานด้านการให้บริการสุขภาพในระดับพื้นที่ ที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด หัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย ให้ความสำคัญกับระบบบริการระดับปฐมภูมิ (primary care) ตามหลักการ “สร้างนำซ่อม” โดยทำให้บริการเชิงรุกเน้นการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ เป็นการดูแลสุขภาพองค์รวม เน้นการจัดการกับปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพและให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพโดยให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วม อีกทั้งยังกำหนดให้เรื่องสุขภาพผู้สูงอายุเป็นวาระที่ต้องดำเนินการหลักของศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมและโครงการด้านสุขภาพร่วมกับประชาชน ซึ่งกำหนดให้ประชาชนเป็นผู้คิด วางแผนและดำเนินงานโดยมีบุคลากรของศูนย์ฯ ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ และอนุญาตให้ใช้พื้นที่ของศูนย์ฯ เป็นสถานที่ปฏิบัติงาน ได้แก่ โรงเรียนนวัตกรรมการสุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย คณะกรรมการดูแลโรคไม่ติดต่อเรื้อรังตำบลเชิงดอย เป็นต้น

ศูนย์ฯ มีการกำหนดแนวปฏิบัติและจำนวนบุคลากรในการบริการผู้สูงอายุที่ชัดเจน เป็นสัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนประชากรในพื้นที่ เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และมีระบบการประสานงานกับโรงพยาบาลดอยสะเก็ดในการส่งต่อผู้สูงอายุเพื่อรับการรักษา และมีหน้าที่ให้การรักษาเบื้องต้นและรับดูแลต่อเนื่องผู้ป่วยภายหลังจำหน่ายกลับจากโรงพยาบาล เพื่อให้เกิดกระบวนการดูแลรักษาผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ศูนย์ฯ ยังมีนโยบายให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายภายนอก เช่น สถาบันการศึกษามหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยต่างๆ กลุ่มองค์กรที่ไม่หวังผลกำไรต่างๆ ให้เข้ามาเก็บข้อมูล ดำเนิน

การวิจัย และจัดกิจกรรมด้านสุขภาพและด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ จึงนับได้ว่าศูนย์ฯ เป็นอีกหนึ่งในพื้นที่ตำบลเชิงดอยที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการระบบสุขภาพของประชาชนและการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ

5. ความพร้อมของผู้สูงอายุ ครอบครัวและประชาชนในพื้นที่

ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลเชิงดอยมีบทบาทในสังคมค่อนข้างมาก ทั้งในด้านการเมืองระดับท้องถิ่น ด้านการศึกษา ด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านการพัฒนาชุมชน โดยผู้สูงอายุได้รับสิทธิ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในฐานะผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ที่ปรึกษา หรือผู้สังเกตการณ์ ตามความเหมาะสม เช่น การเป็นสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ชมรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะกรรมการพระพุทธศาสนาประจำตำบล สมาชิกกองทุนสุขภาพตำบล ที่ปรึกษาคณะกรรมการการศึกษาระดับท้องถิ่น เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติหน้าที่และมีบทบาทในชุมชน อีกทั้งกิจกรรมเหล่านี้ยังทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งจะร่วมกิจกรรมทั้งในฐานะของผู้นำหรือสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางกลุ่มที่ไม่ได้มีบทบาทดังกล่าวข้างต้น ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากข้อจำกัดบางประการของตัวผู้สูงอายุเอง เช่น สรีระร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยหรือในเรื่องของความพร้อมทางสังคม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็ยังสามารถได้รับโอกาสจากทางเทศบาล ศูนย์สุขภาพชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมทักษะความรู้ด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น มีรถรับส่งเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและวันสำคัญต่างๆ มีการเยี่ยมบ้านจากบุคลากรสาธารณสุขเพื่อตรวจสุขภาพและรักษาโรคอย่างต่อเนื่อง มีการอบรมให้ความรู้รายบุคคลที่บ้าน ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่รู้สึกรำคาญท้อแท้ และได้รับสิทธิ์และโอกาสต่างๆ เทียบเท่ากับผู้อื่น และมีความรู้ ความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่จำเป็นอย่างเพียงพอ

ในส่วนประชาชนในพื้นที่นั้น พบว่า ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของกลุ่มหรือชมรมต่างๆ เพื่อดำเนิน

กิจกรรมของชุมชน เช่น คณะกรรมการดูแลสุขภาพตำบลเชิงดอย ชมรมสตรีแม่บ้าน ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข ชมรมศิลปวัฒนธรรม ชมรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้พิการ ชมรมส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เป็นต้น ซึ่งสมาชิกกลุ่มเหล่านี้จะมีการเขียนแผนงานโครงการร่วมกัน โดยร่วมกันวิเคราะห์ตามความจำเป็นที่แท้จริงของตนเอง เพื่อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาล กองทุนสุขภาพตำบลหรือศูนย์สุขภาพชุมชน เพื่อของบประมาณหรือการสนับสนุนในการดำเนินงาน ซึ่งรวมถึงกิจกรรมทางด้านสุขภาพและด้านผู้สูงอายุด้วย นอกจากนี้กลุ่มประชาชนในพื้นที่ตำบลเชิงดอย ยังมีกระบวนการสร้างเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ด้านการส่งเสริมสุขภาพและการจัดการผู้สูงอายุร่วมกัน กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ยังมีการประชุมเพื่อขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการจัดเวทีประชาพิจารณ์ในเรื่องต่างๆ เพื่อขอความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ จากคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่อง

วิจารณ์

ชุมชนตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่กำลังเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุ โดยผู้บริหารสูงสุดของท้องถิ่น คือนายกเทศมนตรี มีแนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรองรับการเป็นสังคมสูงอายุ และมีนโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่ชัดเจน และดำเนินการตามนโยบายอย่างจริงจัง ทำให้ประสบความสำเร็จในหลายโครงการอย่างรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของอันการณั วงศ์ปรีดี⁽⁸⁾ รมิตามนต์ขลัง และคณะ⁽⁹⁾ และ Brown L และคณะ⁽¹⁰⁾ ที่พบว่าความพร้อมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการสุขภาพชุมชน และการศึกษาของ Akin J และคณะ⁽¹¹⁾ ที่กล่าวว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการจัดระบบ

บริการสุขภาพ จะทำให้เกิดผลงานด้านสุขภาพชุมชนที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการมีทัศนคติเชิงบวกในเรื่องผู้สูงอายุของนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเชิงดอย ทำให้เกิดเป็นโครงสร้างองค์กรและระบบการบริหารจัดการที่สนับสนุนการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข ตามแนวคิดของ Wagner EH⁽⁷⁾ ที่จัดว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรและมีบทบาทเชิงนโยบายแก่ชุมชน รวมถึงด้านการจัดการสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน มีการจัดสรรทรัพยากรและบุคลากรที่เชี่ยวชาญเฉพาะในงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งมีส่วนอย่างยิ่งที่จะทำให้การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ⁽¹⁴⁾ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งโรงเรียนสุขภาพลุมวิทย์วิทยาลัย หรือที่คนในชุมชนเรียกกันว่าโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่มีประโยชน์ ซึ่งจัดการเรียนการสอนทั้งด้านวิชาการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ด้านวิชาชีพที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้นำกลับมาสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัวตามสมควร รวมทั้งด้านการดูแลสุขภาพที่ต้องการให้ผู้สูงอายุมีทักษะในด้านการดูแลและส่งเสริมสุขภาพตนเองได้ โดยไม่เป็นภาระต่อครอบครัวและชุมชน และนอกจากนั้นยังมีโครงการรณรงค์ส่งผู้สูงอายุไปโรงพยาบาล โครงการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่างโครงการที่เกิดจากการมีนโยบายที่ชัดเจนด้านการดูแลผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเชิงดอยนั่นเอง

อีกทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีแนวทางในการเตรียมคน ซึ่งถือเป็นสมาชิกและทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนให้มีความพร้อม โดยดึงเอาประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และพยายามทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความพร้อมที่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติอย่างเต็มใจ สอดคล้องกับรายงานของเอกพิชญ์ ชินะชาย⁽¹³⁾ ที่กล่าวว่า การดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุใน

ชุมชน จำเป็นที่จะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องทำให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ อย่างกลมกลืน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ จึงจะทำให้เกิดประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้นในชุมชนตำบลเชิงดอย ประชาชนในพื้นที่จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสุขภาพและการดูแลผู้สูงอายุ หลายโครงการ และที่สำคัญคือทุกโครงการมีผู้สูงอายุร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมให้ข้อเสนอแนะ และร่วมดำเนินการในทุกขั้น จากการดำเนินอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพยายามดึงคนทุกกลุ่มวัยในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่คนในชุมชนมีทัศนคติที่ดี เห็นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ มองผู้สูงอายุว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มากด้วยประสบการณ์ ไม่ใช่ภาระหรือปัญหาที่จะต้องคอยให้ความช่วยเหลือ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์พัฒนาผู้สูงอายุ ตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564⁽¹⁴⁾ ที่ต้องการให้คนในสังคมมีจิตสำนึกตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ

ในส่วนของหน่วยงานที่ให้บริการด้านสุขภาพในชุมชน ซึ่งได้แก่ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอยนั้น พบว่ามีบทบาทอย่างยิ่งต่อกระบวนการจัดการด้านสุขภาพทั้งของประชาชนทั่วไปและของผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยผู้สูงอายุจะได้รับบริการทั้งด้านการรักษาพยาบาลและการส่งเสริมสุขภาพผ่านศูนย์ฯ โดยกิจกรรมต่างๆ ที่ศูนย์จัดขึ้นนั้น ดำเนินการบนพื้นฐานของนโยบายสำคัญ 2 ประการคือ “สร้างนำซ่อม” และ “การส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก” เน้นให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะการดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัวและชุมชนได้ นอกจากนั้นศูนย์ยังให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพิง ทูพพลภาพพิการและด้อยโอกาส ที่อาจจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการ จึงได้มีกิจกรรมการเยี่ยมบ้านโดยบุคลากรของศูนย์ และโดยอาสาสมัครที่ผ่านกระบวนการฝึกอบรมให้มีทักษะในการเยี่ยม

บ้านและให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพในพื้นที่เป็นไปตามแนวคิดของกฎบัตรออตตาวาเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ (Ottawa Charter for Health Promotion) ซึ่งถือเป็นแนวคิดใหม่ของการสาธารณสุข ที่มองสุขภาพแบบองค์รวม และให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างนำซ่อม⁽¹⁵⁾ ไม่ได้มองสุขภาพเป็นเพียงบริการสาธารณสุขกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่มองว่าการสร้างเสริมสุขภาพต้องเกิดจากหลักการที่มีความหลากหลาย มีกลยุทธ์ที่บูรณาการและสอดคล้องซึ่งกันและกัน และมองว่าการสร้างเสริมสุขภาพมีความหมายกว้างกว่าเพียงการดูแลสุขภาพ แต่เป็นการทำให้สุขภาพเป็นวาระของผู้นำกำหนดในทุกภาคทุกระดับ เพื่อให้ผู้กำหนดตระหนักถึงผลทางสุขภาพที่เกิดจากการตัดสินใจ รวมถึงให้ความสำคัญกับการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ เอกพิชญ์ ชินะชัย⁽¹³⁾ ที่พบว่าชุมชนที่มีความพร้อมต่อการเข้าสู่สังคมสูงอายุนั้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือหน่วยงานด้านสาธารณสุขในพื้นที่ ต้องเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือและดำเนินการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ทั้งในรูปแบบการให้บริการปกติและกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังจะเห็นได้จากการที่ศูนย์สุขภาพตำบลเชิงดอย ได้ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นโดยยึดหลัก “ร่วมคิด ร่วมสร้าง” และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างแท้จริง โดยบุคลากรของศูนย์ฯ จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาในการดำเนินงาน คอยชี้แนะและให้แนวทางในการทำงาน มากกว่าการสั่งการหรือการชี้แนะให้ประชาชนทำตาม เพราะเล็งเห็นถึงศักยภาพของประชาชนว่ามีมากเพียงพอที่จะร่วมกันคิดและวางแผนแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ Laverack G และคณะ⁽¹⁶⁾ และ Heritage Z และคณะ⁽¹⁷⁾ ที่กล่าวว่าภาคประชาชนในท้องถิ่นมีศักยภาพที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาสุขภาพของตนเองได้ โดยที่

หน่วยงานของรัฐในพื้นที่ควรเข้าไปมีบทบาท ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งที่ทำางานร่วมกัน มีหน้าที่ให้คำแนะนำ สนับสนุน ในสิ่งที่จำเป็น จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้วิธีบังคับหรือสั่งการ

โดยภาพรวมสามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ตำบลเชิงดอย โดยความพร้อมร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ฝ่ายบริหารและกำกับนโยบายคือเทศบาลตำบลเชิงดอย ฝ่ายวิชาการคือศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย และฝ่ายประชาชนในพื้นที่ ได้มีการเตรียมความพร้อมต่อการเข้าสู่สังคมสูงอายุ โดยได้มีการวางแผนและจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ภายในพื้นที่อย่างครบถ้วนและครอบคลุมตามความจำเป็นต่อการพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งกิจกรรมด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจและการเงิน ด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนาและการบำเพ็ญประโยชน์ ด้านการดูแลและส่งเสริมสุขภาพ ด้านนันทนาการ ด้านการศึกษา และด้านสิ่งแวดล้อม โดยสอดคล้องกับแนวคิด“สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”⁽¹⁸⁾ ที่มี 3 ภาคีหลักสำคัญคือ ฝ่ายชุมชน ฝ่ายการเมือง และฝ่ายวิชาการ ร่วมกันขับเคลื่อนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการรับมือกับการก้าวสู่สังคมสูงอายุ สอดคล้องกับแนวคิดของ Wagner EH⁽⁷⁾ ที่มองว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานบริการด้านสาธารณสุข ตัวของผู้สูงอายุ ครอบครัวและประชาชนทั่วไปในชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน ให้ประสบความสำเร็จ ก่อให้เกิดความพร้อมต่อการเป็นสังคมสูงอายุที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อให้ชุมชนตำบลเชิงดอยหรือชุมชนอื่นที่มีลักษณะและบริบทต่างๆ คล้ายคลึงกัน ได้มีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นสังคมสูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพและมีความสมบูรณ์มากขึ้น

1) ประเด็นด้านงบประมาณ โดยภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ควรจะต้องคำนึงถึงการวางแผนด้านงบประมาณที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานและจัดการด้านผู้สูงอายุ เนื่องจากในปัจจุบัน งบประมาณที่ใช้ในกิจกรรมด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่ได้รับการ

อุดหนุนจากรัฐ และเงินอุดหนุนส่วนใหญ่เป็นเงินที่มีเงื่อนไขการใช้จ่ายเฉพาะตามนโยบายของรัฐ เทศบาลจึงควรเพิ่มสัดส่วนงบประมาณด้านการจัดการผู้สูงอายุ จากงบประมาณรายได้ที่จัดเก็บเองโดยเทศบาล ซึ่งจะทำให้การดำเนินการในส่วนผู้สูงอายุมีความคล่องตัวมากขึ้น

2) ประเด็นด้านการลดความเหลื่อมล้ำและช่องว่างระหว่างกลุ่มวัย โดยเฉพาะระหว่างประชากรวัยเด็ก วัยรุ่นกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีแผนงานหรือกิจกรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัย เน้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ให้กับกลุ่มเด็กและวัยรุ่น เป็นผู้สืบสานรวมถึงให้เกิดความใกล้ชิดเชื่อมโยงกัน มองเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน อันจะทำให้เกิดการเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเอื้ออาทรและเกื้อกูลกันตลอดไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณโครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานราก สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย รวมทั้งคณะ-ศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค มหาวิทยาลัยพายัพ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยพะเยา ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลเชิงดอย และเทศบาลตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่สนับสนุนในทุกด้านจนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม; 2557 [สืบค้นเมื่อ 8 ก.ค. 2561]. แหล่งข้อมูล: https://www.m-society.go.th/article_attach/14494/18145.pdf
2. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง (พ.ศ.2560-2564) [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพมหานคร:

- สำนักนายกรัฐมนตรี; 2559 [สืบค้นเมื่อ 10 ก.ค. 2561]. แหล่งข้อมูล: http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
3. วิชาส ทองสุทธิ. ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 2558;6:1-10.
 4. ปราโมทย์ ประสาทกุล. สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2556. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง; 2557.
 5. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่. ประชากรจำแนกเพศกลุ่มอายุรายปี เขตสุขภาพที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2561 [อินเทอร์เน็ต]. เชียงใหม่: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่; 2561 [สืบค้นเมื่อ 5 ส.ค. 2561]. แหล่งข้อมูล: https://cmi.hdc.moph.go.th/hdc/reports/report.php?source=formatted/pop_sex_age.php&cat_id=a-c4eed1bddb23d6130746d62d2538fd0&id=710884b-c8d16f755073cf194970b064a
 6. เทศบาลตำบลเชิงดอย. รายงานประจำปี 2560 [อินเทอร์เน็ต]. เชียงใหม่: เทศบาลตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด; 2561 [สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2561]. แหล่งข้อมูล: http://www.cheongdoi.go.th/img_update/download/164_617_anrp60.pdf
 7. Wagner EH. Chronic disease management: what will it take to improve care for chronic illness? *Effective Clinical Practice* 1998;1:2-4.
 8. อันการณ วังศรีปรีดี. ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการด้านสุขภาพกรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในประเทศไทย. วารสารการบริหารท้องถิ่น 2558;8:1-15.
 9. วิตา มนต์ขลัง, ภักดี โพธิ์สิงห์, สัญญา คำภูมิ. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการดำเนินนโยบายการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัติ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ 2559;3:133-53.
 10. Brown L, LaFond A, Macintyre K. Measuring capacity building [Internet]. Chapel Hill: North Carolina; 2001 [cite 2018 July 30]. Available from: https://issat.dcaf.ch/download/29857/419317/664_guidelines%20on%20how%20to%20measure%20capacity%20building.pdf
 11. Akin J, Hutchinson P, Strumpf K. Decentralized and government provision of public goods: the public health sector in Uganda. *J Dev Stud* 2001;41:1417-43.
 12. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ. สมรรถนะในการวางแผนและความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลในการปฏิบัติการกิจหน้าที่: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 2550;37:35-72.
 13. เอกพิชญ์ ชินะชัย. ความพร้อมของชุมชนในการรองรับชุมชนผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. ใน การประชุมวิชาการการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557; 11-13 มิถุนายน 2557; มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ประเทศไทย. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2557.
 14. กรมกิจการผู้สูงอายุ. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์; 2552 [สืบค้นเมื่อ 8 ก.ค. 2561]. แหล่งข้อมูล: http://www.dop.go.th/download/laws/law_th_20152309144546_1.pdf
 15. World Health Organization. Milestones in health promotion statements from global conferences [Internet]. Geneva: World Health Organization; 2009 [cited 2015 July 25]. Available from: <http://www.who.int/healthpromotion/milestones.pdf?ua=1>
 16. Laverack G, Wallerstein N. Measuring community empowerment: A fresh look at organizational domains. *Health Promot Int* 2001;16:179-85.
 17. Heritage Z, Dooris M. Community Participation and empowerment in healthy cities. *Health Promot Int* 2009;24(S1):45-55.
 18. สุพัตรา ศรีวิเศษชากร, สุมาลี ประทุมพันธ์, บรรณาธิการ. มองมุมใหม่ จัดการใหม่ ในระบบสุขภาพชุมชน. *มหกรรมสุขภาพชุมชน ครั้งที่ 2*; 12-14 ตุลาคม 2554; อิมแพ็คคอนเวนชันเซ็นเตอร์ เมืองทองธานี, นนทบุรี.

Abstract: Community Readiness for Aging Society in Choeng Doi Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province

Jukkrit Wungrath, Ph.D. (Food Science and Technology)*; Waraporn Boonchieng, Dr.PH. (Behavior and Health Education)*; Aksara Thongprachum, Ph.D. (International Health)*; Kritthira Pienrakkarn, M.N.S (Occupational Health Nursing); Pussadee Mongkol, B.N.S, N.P. (Primary Medical Care)***; Yupa Chanwikrai, M.Sc. (Food and Nutrition for Development)******

Faculty of Public Health, Chiang Mai University; **McCormick Faculty of Nursing, Payap University;*Cheongdoi Sub-district Health Center, Doisaket District, Chiang Mai Province; **** School of Medical Sciences, University of Phayao, Thailand*

Journal of Health Science 2019;28(Suppl 1):S120-S131.

The objective of this research was to investigate community readiness for the aging society in Choeng Doi Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province. A qualitative research was used as the research design. Focus group discussion was utilized as the research instrument to collect data from 48 involving individuals including municipality administrators, community health center administrators, elderly people and caregivers, community leaders, and public network members. The results showed that Choeng Doi community was ready for all aspects of aging society. This could reflect by a high level of elderly-related vision of the mayor. The organizational management was consistent to the work. There were specific personnel and agencies responsible for elderly care. The municipality had been harmoniously coordinating with the Choeng Doi Community Health Center. Necessary budget and resources were supported to implement elderly activities. Choeng Doi Community Health Center had implemented the health policy by encouraging local people to participate and implement the “Build before Repair” concept. In addition, local people’s potential was promoted, thus they were able to think and analyze health problems and needs in their community. This led to the cooperation among three parties: Choeng Doi Sub-district Municipality, Choeng Doi Community Health Center, and local people according to the concept of “Triangle that moves the mountain”. This resulted in the project to introduce beneficial activities and support aging society in a concrete manner. Choeng Doi Sub-district area was recognized as a model and educational center for studying elderly management. This reflected the community readiness for aging society that could efficiently enhance health and quality of life of the elderly.

Keywords: community, readiness, aging society